

به نام خداوند جان و خرد

چکیده‌ها و مجموعه مقاله‌های همایش
بین‌المللی دانبال لاهوری و اندیشه‌های او

دانشگاه فردوسی مشهد

قطب علمی فردوسی شناسی و ادبیات خراسان دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد

۱۳۹۱ و ۲۱ تیروروزین ماه

۱۴۰۲ و ۱۹ آوریل

به کوشش: دکتر سید جواد مرغنزایی



الجامعة فيروز بهادری مشهد

چکیده‌ها و مجموعه مقاله‌های همایش بین المللی «قابل لاموری و اندیشه‌های اول»	تئیه و تنظیم:
قطع علمی فردوسی شناسی و ادبیات خراسان	دکتر سید جواد مرتفعی
دکتر سید جواد مرتفعی	به کوشش:
جواد میریان	و بر استار:
فرید یاسخی	طرح جلد:
اعظم جنتی فر	صفحه آرا:
۵۰۰ نسخه	شمارگان:
۱۳۹۱ فروردین ماه	تاریخ انتشار:
موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد	چاپ:

شعر فارسی اقبال: رنگارنگی اندیشه/ نوع قالب و قرم

دکتر سید جواد مرتضایی*

در کلیات اشعار فارسی اقبال لاموری بخشی است با عنوان «افکاره» که حدود پک پانزدهم حجم این دیوان را شامل می‌شود. با این وجود، نوع قالب و قرم (form) در این بخش، چشمگیر و قابل ملاحظه است؛ به گونه‌ای که ۱۷ قالب شعری مرسوم و ابداعی را برای بیان درون مایه و محتوا (theme) این حجم نسبتاً اندک شعر در این بخش از دیوان می‌توان دید که عبارتند از: ۱- غزل (۲۱۴)^۱ ۲- قطعه (۲۱۵)^۲ ۳- نوعی غزل با بیتی مصرع در انها (۲۱۷)^۳ ۴- نوعی قطعه با بیتی مصرع و قافية متفاوت در انها (۲۱۸)^۴ ۵- چند مسموط بی در بی مشکل از دو بیتی مصرع و در انتهای هر مسموط مصراعی آمده که با یکدیگر هم قافیه‌اند (۲۱۸)^۵ ۶- چند سطر شعر در بحر طویل که ابتدا و انتهای هر سطر مصراعی هم قافیه با آن آمده است (۲۱۹)^۶ ۷- چهار پاره (۲۲۰)^۷ ۸- چند دو بیتی متواالی با بیتی با قافية متفاوت در پایان هر دو بیتی (۲۲۱)^۸ ۹- چند سطر شعر در بحر طویل که پایان هر بحر طویل مصراعی با ردیف یکسان آمده است (۲۲۲)^۹ ۱۰- منوی (۲۲۳)^{۱۰} ۱۱- نوعی مستزاد مشکل از پک بیت مصرع همراه با پاره مصراعی هم قافیه با بیت مصرع (۲۲۵)^{۱۱} ۱۲- نوعی بحر طویل با مصراعی تکراری در پایان هر بحر طویل (۲۲۶)^{۱۲} ۱۳- قصیده (۲۲۸)^{۱۳} ۱۴- تقطعناتی تشکیل شده از دو بیت متواال و در پایان هر قطعه مصراعی آمده که با یکدیگر هم قافیه‌اند (۲۳۰)^{۱۴} ۱۵- نوعی بحر طویل از این قرار که ابتدا بیتی مصراع می‌آید، سه سطری در بحر طویل تشکیل شده از سه نیم مصراع متواالی که قافیه‌اش با بیت مصراع یکی است (۲۳۱)^{۱۵} ۱۶- چهار قطعه متواالی شامل چهار بیتی از

* م博士学位 حصل زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لردوسی مشهد

^۱- عدد داخل تماشگ شماره ستمه کلیات اشعار فارسی اقبال به این تئانی است: اقبال لاموری، مسند. (۱۳۳۳)

کلیات اشعار فارسی. با مقدمه و شرح احوال و تفسیر کامل به وسیله: احمد سروش، تهران: کتابخانه اسلامی.

بیت آخر در این قطعات تکراری است و فقط در یک مورد مصراج دوم آن متفاوت است (۲۳۷) ۱۷ - در بیت‌هایی که بیت اول مصرع است (۲۳۹)، بدون تردید این تکثیر و تنوع قالب در بیان اندیشه‌ها و مفامین، ناشی از علل و عواملی است که بررسی و تحقیق درباره آن‌ها ضروری و پژوهشی در حوزه اقبال‌شناسی است.

کلید واژه‌ها: اقبال لاهوری، شعر فارسی، قالب، درون مایه، ابداع، تناسب.